

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

**РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
СТРУЧНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

**РЕЦЕПЦИЈА СТАРОГ ЗАВЕТА У АСКЕТСКОЈ ЛИТЕРАТУРИ РАНЕ ЦРКВЕ У
ЕГИПТУ**

ДОКТОРАНДА ДАНИЛА Г. МИХАЈЛОВИЋА

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 29. јануара 2021. године, изабрани су чланови Стручне комисије за преглед и оцену докторске дисертације докторанда Данила Михајловића, под насловом „Рецепција Старог Завета у аскетској литератури ране Цркве у Египту“, који после читања дисертације и међусобног консултовања, имају част да Већу поднесу следећи Реферат:

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Данило Михајловић рођен је 04. фебруара 1987. године у Новом Саду. Богословију Светог Саве у Београду завршио је 2006. као ђак генерације, након чега уписује основне академске студије на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. Основне студије завршава 2009. године као студент са највишим просеком на практичном смеру (9,54), а затим уписује мастер академске студије на истом факултету које окончава 2012. године стекавши назив *мастер-теолог* (просечна оцена 9,45). Исте године уписује докторске академске студије на Православном богословском факултету, а као ментор дисертације изабран је тадашњи редовни професор Православног богословског факултета, др Родољуб Кубат. На седници Већа докторских студија одржаној 28.12.2020. године кандидату је уместо др Р. Кубата за ментора одређен Митрополит др Порфирије Перић, ванредни професор.

Као изванредан студент током студија, Д. Михајловић стиче бројне стипендије: Стипендију Министарства вера Републике Србије (2006/2008), стипендију „Млади таленти Србије“ Министарства за омладину и спорт Републике Србије (2008/2009), стипендију Епархије бачке (2009/2010) и Светог архијерејског Синода Српске Православне Цркве (2010/2011). Током 2016. године добија стипендију института *Johann-Adam-Möhler* из Падерборна за краћи студијски боравак који проводи на Универзитету у Минстеру (СР Немачка). Поседује одлично познавање енглеског (Advance in English by British Council – C1) и немачког језика (ÖSD Zertifikat - B2), а служи се руским (конверзација, читање, писање) као и грчким језиком (читање, писање).

Кандидат је до сада учествовао на више научних симпозиона и међународних научних конференција. Објавио је више научних радова који су га квалификовали за израду поменуте докторске дисертације. Међу њима истичемо следеће:

1. „Карактеристике интерпретације старозаветних мудросних књига у египатским патерицима“, *Саборност* 14 (2020), 55-66.
2. „Аскетско-монашки приступ“, у: Р. Кубат/П. Драгутиновић (прир.), *Лексикон библијске егзегезе*, Библијски институт-Гласник, Београд 2018, 81-82.
3. „Августинови приступи Писму у *De doctrina christiana*“, *Црквене студије* 14 (2017), 113-129.
4. „Елементи старозаветне вере у једног Бога у аскетској литератури Цркве у позној антици“, у: Р. Кубат (прир.), *Кад Израил беше дете – зборник радова у част професора Драгана Милина поводом 70. рођендана*, Библијски институт, Београд 2015, 79-91.
5. „Схватање подвига у посланицама апостола Павла – анализа појмова и мотива“, *Богословље* 2 (2014), 296-320.

Положивши све испите предвиђене програмом докторских студија на Православном богословском факултету, кандидат је 27. октобра 2014. пред комисијом др Предраг Драгутиновић (председавајући), проф. др Владан Перишић и др Раде Кисић успешно одбранио концепт докторске дисертације на тему „Рецепција Старог Завета у

аскетској литератури ране Цркве у Египту“. Тема је прихваћена и у оквиру Наставно-научног већа Православног богословског факултета и након тога потврђена одлуком Већа научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на седници 07.07.2015. године.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације јесте сагледавање доприноса старозаветних текстова животу аскетских заједница Египта у раној Цркви, као и изучавање библијских ерминевтичких начела у аскетским списима који настају у оквиру поменутих заједница. Добијени резултати посматрају се из перспективе психолошких интерпретацијских приступа, што омогућава подробније разумевање самог процеса рецепције светописамских текстова, као и изналажење нових ерминевтичких облика утемељених на аскетској пракси и пријемчивих за евангелизацију друштва у коме живимо.

Циљ рада јесте давање одговора на основна питања доктората: 1) На које начине је Свето Писмо, посебно Стари Завет, реципирано у аскетској литератури ране Цркве у Египту, односно да ли је речима Писма придаван „нови (аскетски) смисао“ тамо где га иницијално нема, и ако јесте, на који начин је то вршено и у којој мери?

Паралелно са тим, у другом делу рада поставља се питање: 2) Да ли је легитимна употреба психолошких интерпретацијских приступа у савременој библијској егзегези, и ако јесте у којој мери? Добијени резултати из првог дела рада сагледавају се кроз призму психолошких интерпретацијских приступа у циљу евалуације и процене учинковитости примене истих тих психолошких интерпретацијских приступа у изучавању рецепције библијског текста.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат је у уводном делу поставио два отворена питања (која су изнад наведена), без директног навођења хипотезе коју би онда потврдио или оповргао, те је као циљ дисертације поставио налажење одговора на тако формулисана питања. На тај начин је целокупно истраживање у фокусу увек имало кретање од јасно дефинисаних

питања ка одговорима. Емпиријски део истраживања састојао се у ишчитавању патерика и агиографских списа који се везују за хришћанску аскетску традицију Египта, при чему су нотирана сва места на којима се користи текст Светога Писма, посебно Старог Завета, у форми цитирања, парафразирања или употребе библијских мотива. Добијена грађа је систематизована и статистички приказана по принципу заступљености библијских књижевних врста у патерицима. Потом је уследило изналажење смисла дотичних светописамских текстова које су они имали у свом коначном облику. Након тога је истражено да ли је истим тим светописамским текстовима у поменутиим патерицима придат један „нови (аскетски) смисао“ који тамо иницијално није постојао, или је тај „нови смисао“ потенцијално био присутан па је сада у интеракцији подвижника и библијског текста у новим животним околностима постао актуелан. Напоследку, добијени резултати су сагледани и из перспективе психолошких интерпретацијских приступа тексту.

Научно-методолошки дискурс доктората јесте, пре свега, дијахрони (историјско-критички). Стога су светописамски наводи у египатским патерицима обрађени методским опусом историјско-критичке методе са свим њеним поступним корацима. Ипак, због ограничења која карактеришу историјско-критичку методу, у раду су примењени и психолошко интерпретацијски приступи тексту.

Кратак опис садржаја дисертације

Рад почиње уводом, а након тога се дели у четири главне целине након чега следи закључак. Прва целина се бави представљањем извора који су коришћени у овом истраживању, друга целина је посвећена околностима у којима настају аскетски текстови Египта у периоду ране Цркве, трећа целина уједно представља и најважнији део овог рада јер се бави особеностима рецепције Старог Завета у аскетској литератури у Египту, док је четврта целина посвећено разматрању добијених резултата кроз призму психолошких интерпретацијских приступа. Закључак сумира одговоре на основна питања доктората.

1.

Након детаљног објашњења теме, истраживачких задатака и основних питања доктората као и метода рада, кандидат отвара прво поглавље приказујући карактеристике аскетских списа чија се традиција везује за Египат у периоду ране Цркве. Након тога следи историја текста и уводне напомене за сваки извор појединачно.

2.

Друго поглавље даје приказ околности у којима настају аскетски текстови Египта у периоду ране Цркве. Обрађују се питања која се тичу истраживања оних фактора који су од фундаменталног значаја за изучавање рецепције библијског текста у аскетским заједницама. Пре свега, обрађене су теме попут образовања у Египту у периоду римске владавине, као и писменост подвижника у датом периоду. Посебна пажња посвећена је и питању писане и усмене традиције преношења речи у аскетским круговима, која је по себи од изузетне важности за подробније проучавање саме рецепције библијског текста код отаца пустиње. У оквиру ове теме обрађене су и питања попут богослужбене употребе Писма, заједничких и самосталних читања Писма, созерцања речи Писма. У наставку су укратко приказане религијске околности у Египту како би се јасније формирала општа представа о свету у коме настају аскетски текстови који су били предмет нашег истраживања, што је неопходно за разумевање многобројних описа сукоба са многобоштвом у аскетским списима, који иначе представљају важну референтну тачку у рецепцији библијских текстова код подвижника.

3.

Треће поглавље приказује карактеристике рецепције Старог Завета у хришћанској аскетској литератури у Египту. Након разматрања питања

предразумевања библијског текста у аскетским круговима на конкретним примерима из извора који су предмет нашег истраживања, прелази се на излагање резултата истраживања заступљености старозаветних књига и књижевних врста у поменутим изворима. Изложени су детаљни статистички подаци позивања на текст Писма у изворима за сваку књигу понаособ. Наведени резултати су потом класификовани и анализирани. Након тога следе приказ и обрада старозаветних елемената који су највише заступљени у поменутим изворима, као што су старозаветна вера у једног Бога и свет духова. Саму срж овог поглавља представља одељак под називом „Библијска типологија у служби агиографије“ у коме је рецепција Старог Завета у аскетској литератури разматрана на основу приказа шест репрезентативних примера подвижника који су типски приказани као Мојсије и Илија.

4.

Четврто поглавље посвећено је разматрању добијених резултата кроз призму психолошких интерпретацијских приступа. Са једне стране оно представља покушај сагледавања резултата из другачијег угла, односно допуну опсервације процеса рецепције из перспективе фокуса на читаоцу. Са друге стране, у њему кандидат настоји да верификује примену психолошких интерпретацијских приступа уз истицање чињенице да велики број елемената ових приступа функционише по сличном принципу као и многи други елементи из сродних дисциплина који су у библијској ерминевтици већ увелико афирмисани. Принципи попут „селективне пажње“ и „несвесне ауторске намере“ приказују се на конкретним примерима који су већ обрађени у претходном поглављу. Посебна пажња посвећена је мотиву старозаветног хероја који је анализиран на нивоу симбола и архетипских слика чиме се отвара нова димензија за разумевање рецепције личности Мојсија и Илије у аскетским списима.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Данила Г. Михајловића успешно је одговорила на основна питања доктората постављена у самом уводу рада. Рад је утврдио да смисао одређеног светописамског текста надмашује самог аутора тог текста и зато разумевање

не би требало посматрати само као репродуктивну активност, него и као продуктивну. У том контексту не би требало говорити о „придавању (аскетског) смисла“ тексту Писма него о *продуковању* значења, или чак о *откривању* значења као продуктивној активности, на основу смисла присутног у тексту. Нова питања и приступ тексту у једном другачијем светлу отварају ту могућност и уједно указују на контекстуалност егзегезе у аскетским круговима. Стремећи ка Христу и тражећи одговоре на питања која су постављали светописамском тексту, подвижници су уносили сопствено предразумевање и из другачијег приступа библијском тексту (у односу на аутора тог текста) изводили значења која су имплицитно била присутна, али их ни сâм аутор није био до краја свестан. Разумевајући речи Писма, оци пустиње су остајали унутар интерпретативног оквира дотичних текстова посматрајући их кроз призму Светог Предања. Разумевање светописамских текстова је уједно било и продуктивна активност која се огледала у развијању подвижничке праксе ране Цркве. Писмо је обликовало аскезу, али је аскеза потом доприносила још дубљем погружењу у тајне Писма, што представља извесну ерминевтичку спиралу на релацији Писмо – аскеза. То се посебно може уочити на феноменима созерцања речи Писма и „уздржања од тумачења Писма“ који веома илустративно сведоче о томе да је подвижничка пракса представљала својеврстан ерминевтички кључ уз помоћ кога се откључава значење светог текста, значење које аскету даље води у живот светости у свакидашњици.

Када је реч о примени психолошких интерпретацијских приступа на добијеним резултатима, кандидат након демонстрације односа рецепцијског потенцијала библијског текста и „несвесне ауторске намере“, трансформисања симбола у оквиру старозаветног мотива хероја, као и приказа идентификације читаоца са старозаветним личностима на основу концепта теорије улога, с правом закључује да психолошки интерпретацијски приступи пружају другачију перспективу погледа на рецепцију библијског текста на основу које се додатно могу сагледати они аспекти који не подлежу опусу историјско-критичке методе.

Комисија је јединствена у оцени да је дисертација урађена веома квалитетно, како садржински тако и методолошки, и да је кандидат је успешно и на кохерентан

начин истражио и презентовао тему дисертације и указао на њене многоструке аспекте, као и значај ових аспеката за теолошку мисао.

4. Закључак

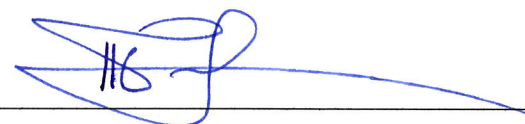
Докторска дисертација Данила Г. Михајловића под насловом „Рецепција Старог Завета у аскетској литератури ране Цркве у Египту“ урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је оригинално и самостално научно дело. Комисија, са задовољством, констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану овог рада.

У Београду, 02. фебруара 2021.

~~Чланови Стручне комисије за преглед и оцену дисертације:~~

1.

др Порфирије Перић, ванредни професор Православног богословског факултета
Универзитета у Београду (ментор)

2.

др Ненад Божовић, доцент Православног богословског факултета Универзитета у
Београду

3.

др Владислав Топаловић, ванредни професор Православног богословског факултета
„Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву